

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2
0
2
4

No 8

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

*Elektron nashr. 954 sahifa.
E'lon qilishga 2024-yil 7-avgustda ruxsat etildi.*

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich, i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., Navoiy davlat pedagogika instituti rektori
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, p.f.f.d., (PhD), Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU Hududiy ta'lim muassasalari va markazlar bo'yicha prorektor v.b.
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TDIUprofessori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d., TSUE professori
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Musayeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori
Cham Tat Huei, (PhD) USCI universiteti professori, Malayziya
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d.,(PhD) "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d.,(PhD) TAQU katta o'qituvchisi
Djudi Smetana, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Krissi Lyuis, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Ali Konak (Али Кўнак), i.f.d., prof., Karabuk universiteti dosenti, Turkiya
Glazova Marina Viktorovna, i.f.n., "LUKOIL-Energoservis" Kompaniyasi iqtisodchisi, Moskva.
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., (PhD) TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Oqil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjaevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Rae Kwon Chung, honorary professor of TSUE, Nobel laureate, South Korea,

Osman Mesten, member of the Turkish Parliament, head of the Turkey-Uzbekistan Friendship Society

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, DSc, Prof., Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Buzrukkhanov Sarvarkhan Munavvarkhanovich, DSc, Deputy Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, DSc, Prof., Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Sayfullo Normatovich CSc, Prof., Rector of Academy of Labor and Social Relations

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, DSc, Prof., TSUE Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation

Kalonov Mukhiddin Bakhritdinovich, DSc, Prof., Rector of the Navoi State Pedagogical Institute

Siddikova Sadokat Ghaforovna, PhD, Rector of the Bukhara Institute of Engineering and Technology

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, DSc, Prof., acting Vice-rector for regional educational institutions and centers of TSUE

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, DSc, Prof., of TSUE

Samadov Askarjon Nishonovich, CSc, Prof., of TSUE

Slizovsky Dimitriy Yegorovich, DSc, Prof., of the People's Friendship University of Russia

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, DSc, Prof., Rector of International "Nordic" University

Akhmedov Ikrom Akramovich, DSc, Prof., of TSUE

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja ugli, DSc, Prof., of TSUE

Utayev Uktam Choriyeovich, Deputy Head of the DGPO of the Republic of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of the DCECGPO of the Republic of Uzbekistan

Eshtayev Alisher Abduganievich, DSc, Prof., of TSUE

Shoira Azimovna Musaeva, professor of SamDu IS Institute

Cham Tat Huei, PhD, professor at USCI University, Malaysia

Akhmedov Javokhir Jamolovich, PhD, deputy of executive director of the "El-yurt umidi" fund

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, PhD, Senior Lecturer at Tashkent University of Architecture and Construction

Judy Smetana CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Chrissy Lewis CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Ali Konak DSc, Prof., Associate Professor of Karabuk University, Turkey

Glazova Marina Viktorovna, CSc, economist at LUKOIL-Energoservis Company, Moscow.

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, associate professor of TSUE

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, doctoral student at Ankara University, Turkey

Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, independent researcher of TSUE

Sport tashkilotining marketing strategiyasini ishlab chiqish.....	127
Ismoilov Sherzod Dilshodovich	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishda klaster tizimini joriy qilish jarayonlari.....	132
Ziyadullayev G'ayrat Umidulla o'g'li	
Hududlar soliq salohiyatini oshirishda soliq risklarini boshqarishning zamonaviy tendensiyalari	138
Sharipov Narzullo G'ulomovich	
O'zbekistonning xalqaro bozordagi faoliyatini kengaytirishda marketing strategiyalaridan foydalanish samaradorligi.....	144
Shadieva Madina Djaloliddin qizi	
Xususiy tadbirkorlik va kichik biznes subyektlarining rivojlanish tendensiyalari.....	148
Jumanazarova Z.K.	
Xalqaro savdoning O'zbekiston iqtisodiyotiga ta'siri	154
Rashidov Bekzod Ulug'bek o'g'li, Isayev Laziz Baxtiyorovich	
Oliygohlarni optimallashtirishda sinergiya samarasiga erishish yo'llari	158
Adizov Sanjar Rashidovich	
Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida bank tizimining barqarorligini ta'minlash asosida aholi kambag'allik darajasini qisqartirish	165
Xoliyorov Murod Qahramon o'g'li, Xoliyorova Shoxista Qahramon qizi	
Концептуальная основа маркетинга в социальных сетях в туризме.....	174
Касимова Зилова Гуламиддиновна	
O'zbekistonda don mahsulotlari klasterlarida ishlab chiqarish va xo'jalik faoliyatini rivojlantirish	182
Alimov G'ayratjon Abduraxmon o'g'li	
Актуальные проблемы и пути решения приватизации государственного имущества в узбекистане	186
Шахзод Сайдуллаев	
Ttijorat bank daromadlaridagi risklarni baholash va boshqarishni takomillashtirish	192
Ahmedov Komron Muhammadaliyevich	
Sanoat korxonalarini iqtisodiy salohiyatini oshirishga ta'sir etuvchi omillar tahlili.....	196
Quyjanov Xurshid Abdullayevich	
Tashkilotning moliyaviy natijalarini hisobga olishda auditni takomillashtirish masalalari	200
Bakayev Xurshid Maxmudovich	
Yirik soliq to'lovchilar bo'yicha hududlararo davlat soliq inspeksiyasi o'rni va ahamiyati.....	206
Normurzaev Umid Xolmurzaevich	
Анализ международного опыта в сфере тепличного овощеводства	214
Нурутдинова Зухра Алишеровна	
Hududda turizm xizmatlarini rivojlantirishda xorijiy mamlakatlar tajribalarining mohiyati	220
Madaminova Sanobar Askarovna	
Hududning iqtisodiy o'sishini "yashil" iqtisodiyot asosida shakllantirishning nazariy asoslari.....	226
Shomirzayev Abdug'affor Abdujabbor o'g'li	
Davlat tibbiy sug'urta jamg'armasi faoliyati tahlili.....	230
Umurzakova Mo'tabarxon Nodir qizi	
Qurilish materiallarini ishlab chiqarish korxonalarining boshqarish tizimini takomillashtirish.....	234
Uzakova Umida Ruziyevna	
O'zbekistonda turistik majmualarni boshqarishning zamonaviy konsepsiyalari va yondashuvlarining metodologik jihatlarini.....	241
Xomidov Qaxxorali Qurbonali o'g'li	
Aktiv va reaktiv quvvatlari tushunchasi va ularni soliqqa tortishdagi mavjud muammolar	247
Boykabilov Bahodir Mustafayevich	

Kichik sanoat zonalari korxona va mahsulotlar raqobatbardoshligini baholashga uslubiy yondashuv	251
Ozoda Batirovna Sakiyeva	
Investitsion jozibadorlikni baholashning uslubiy jihatlari	255
N.N.Zikrillayev	
Hududlarda turizm tarmoqlari infratuzilmasi va uni rivojlantirishni boshqarishning metodologik jihatlari	263
Saidova Dilfuza Abdufattohovna	
The connection of legal protection of geographical indications and state's economic growth	268
Almosova Shahnoza Sobirovna	
Kichik biznesning integratsiyalashuv mexanizmlarini shakllantirish	273
Israilov Rustam Ibragimovich	
Aksiyadorlik jamiyatlarida biznes jarayonlarni samarali boshqarishning nazariy asoslari va o'ziga xos xususiyatlari	277
D.D. Suvanova	
Оптимизация маркетинговой деятельности вузов узбекистана для привлечения абитуриентов	283
Шамшиева Наргизахон Носирхужа кизи	
Davlat budjetidan aholini uy-joy bilan ta'minlashning o'ziga xos xususiyatlari	290
Xannarov Komiljon Karimovich	
Tijorat banklarida transformatsiyalashuv jarayonlarining tahlili	296
Yoqubov Murodjon Valibekovich	
Роль инновационных инфраструктур в обеспечении конкурентоспособности промышленных предприятий	302
Каримов Хожакбар Махамаджон угли	
O'zbekiston qishloq xo'jaligida Osiyocha ishlab chiqarish usuliga asos solinishi	306
Abdulla Abduqodirov	
Kichik biznes korxonalarida ishlab chiqarishida innovatsion jarayonlarni tadqiq qilish yo'llari	312
Nasrullayev Feruz Furqatovich	
Ijtimoiy-iqtisodiy adolat – barqaror rivojlanish kafolati	318
Alimov Nasimjon Hoshimovich	
“Istiqlol” memhonxonasi reklama faoliyati tahlili	322
Musayeva Shoirazimovna, Usmonova Dilfuza Ilhomovna	
To'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda asosiy belgilovchi omillar	328
Xaydarov Xurshidbek Latipjonovich	
Enhancing Industrial Efficiency through Integrative Sustainability Approaches	334
Kholmukhamedova Feruza	
Современные способы получения нефтяных битумов	338
Юлдашев Норбек Худайназарович, Махмудов Мухтор Жамолович, Комолов Руслан Илхомбекович	
O'zbekistonda agrobiznes orqali hududlarni rivojlantirish masalalari	342
Islomov Jamshed Davronovich	
Зарубежный опыт трансформации железнодорожной транспортной системы	347
Саримсакова Малохат Хикматуллаевна	
Sog'liqni saqlash sohasida davlat xususiy sherikligini tashkil etishning mintaqaviy xususiyatlari	351
Qurbanov Jumanazar Omonovich	
Savdo korxonalarida buxgalteriya hisobini tashkil etish hamda hisob siyosatini shakllantirish	354
Uzakov Utkir Abdusattarovich	
Sanoatda raqamli transformatsiyaning shakllanishi va rivojlanishi	357
Gulbayeva Feruza Islamovna	

Ta'lim muassasalarida namunaviy shtat, jadvallarni tuzish tartiblarini takomillashtirish	364
Ortiqov Xamroqul Abdumajidovich, Boliyev Bahromjon Rustam o'g'li	
Mamlakatimizda turizm sohasini istiqbolda rivojlantirishga ta'sir etuvchi ekzogen omillar tahlili	369
Yuldasheva Dilnoza Ulug'bekovna	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklarining masofaviy va boshqa xizmatlar bozorida raqobatni rivojlantirish masalalari.....	378
Ortiqov Oybek Abdullayevich	
Transport infratuzilmasining xususiyatlari.....	390
Shodmonbekova Nodira Kamoljon qizi	
Asosiy vositalarni xalqaro standartlar asosida hisobga olish tartibi	394
Shermamatov Sirojiddin Xaydarovich	
Logistika jarayonlarida raqamli yechimlar.....	399
Yarashova Vasila Kamalovna, Allabergenov Sherzod Maksudbayevich	
To'g'ridan to'g'ri sug'urta qilish operatsiyalari bo'yicha daromadlarning hisobini takomillashtirish.....	403
Abdusaidov S.J.	
Venchur kapitali: kelib chiqish tarixi va ilg'or horijiy tajribalar.....	409
Do'stov Firuz Ilxomovich	
Анализ статистического исследования рынка паломнического туризма в республике узбекистан	414
Мустаева Шохида Саъдуллаевна	
Структурно-функциональный анализ гастрономического туризма в республике узбекистан	420
Салиева Екатерина Сергеевна	
Вопросы привлечения внешнего финансирования металлургических предприятий в узбекистане.....	427
Татьяна Будей	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda investitsiyalardan foydalanishning afzalliklari	431
Khusanov Nodirbek Djumanazarovich	
Innovatsion g'oyalar va yangi ilmiy ishlanmalar asosida innovatsion mahsulotlar yaratishning boshqaruv tizimi samaradorligini oshirish yo'llari.....	437
Daliyev Xusan Xojakbarovich	
Macroeconomic factors in the development of the banking performance	442
Mamadiyorova Madina Nuriddin kizi, Dr.Susanti Kurniawati, X.S.Umarov	
Mamlakatimizda oziq-ovqat sanoatini rivojlanish holati va uning dolzarbligi	449
Turg'unov Muxriddin Mo'ydinjon o'g'li	
Ecological sustainability and trade: economic and environmental implications of uzbekistan's accession to the WTO	453
Mironshokh Sattarov, Denny Andriana, Sirojiddin Yangiboyev	
Hududiy turizm rivojlanishining iqtisodiy samaradorligini oshirishni o'ziga xos tendensiyalari.....	458
Dustmurodov Orifjon Ismatilloevich	
Jismoniy shaxslar daromadlarini soliqqa tortishning ilmiy – nazariy asoslari.....	468
Davletov Po'lat Torabayevich	
Ekoshahar tashkil etishda "yashil" belbog' hamda "yashil" makonning o'rni	476
Karimova Muqaddas Zabixullayevna	
Необходимость изучения механизма управления социально-трудовыми отношениями при переходе республики узбекистан на "зеленую" экономику.....	479
Раматов Зафарбек Жуманиязович	

Klasterlarning rivojlanish tarixi, ularning o'ziga xos xususiyatlari va raqobatbardoshlikdagi o'rni.....	482
Sherkulov Shohruh Erkin o'g'li	
Soliqlarni raqamlashtirish: QQS ning muammo va istiqbollari	486
Abdulxayeva Shahnoza Muhammadiyevna	
Dehqon va tomorqa xo'jaliklarida sug'oriladigan yerlarning unumdorligini oshirish yo'llari.....	492
Xo'jageldiev Chorshanbi Pardayevich	
Topical issues of analytical support for financial resources management of business entities in modern conditions	498
Jiyanova Nargiza Esanboyevna	
Исследование цифровой валюты центрального банка как новой формы денег	506
Якубова Шамшинур Шухратовна	
Структуризация прибыли предприятия, факторы формирования и выявление резервов её повышения.....	513
Гафурова Азизахон Фатиховна	
Xorijiy mamlakatlarda oilaviy migratsiya masalalari.....	517
Kadirova Zulayho Abduhalimovna, Gaziyeva Sulxiya Saidmashrafvna	
Ta'limda innovatsion tadbirkorlikning tarixiy rivojlanishini asosiy bosqichlari.....	522
Madaminova Xusnidaxon Shuxratovna	
Integratsiya jarayonida bog'dorchilikda klasterlarni barpo qilishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlar va tarkibiy o'zgarishlarga ta'siri	526
Ergashov Ulug'bek Zoxidjonovich	
Banklarning moliyaviy xavfsizligi va uning iqtisodiy xavfsizlikka ta'siri.....	532
Mamatov Mamajan Axmadjonovich	
Qishloq xo'jaligida pillachilik biznesini rivojlantirish istiqbollarini belgilash jarayonini ekonometrik modellashtirish.....	535
Turgunov Odilbek Maripovich	
Zamonaviy pul-kredit siyosatining iqtisodiy o'sishni ta'minlashdagi rolini baholash	542
Mamanazarov Abdusamat Abdusaitovich	
The unique characteristics of governance systems in various countries: a comparative analysis.....	549
Bozorboev Otamurod Nurmuxammad ugli, Denny Andriana, Usmanov Bunyod	
GREEN ECONOMY AND GREEN CHEMISTRY: principles, priorities, advantages and it's impact to the future.....	553
Fozilova Firangiza Komilovna, Zokirova Ferangiz Zafarovna	
Kichik biznesda yoshlar tadbirkorligini shakllantirish va rivojlantirishning mohiyati va ahamiyati.....	557
Karimova Mavjuda Boxodirovna	
Tijorat banklari raqobatbardoshligini oshirishda xorijiy mamlakatlarning ilg'or tajribalari va ulardan foydalanish yo'llari	562
Zaynutdinov Bunyodjon Odiljon o'g'li	
Temir yo'l transportida yuk tashish samaradorligining iqtisodiy negizi tushunchasi va xususiyati.....	568
Shukurova Sultana Said Sultanovna	
Tashqi savdo va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi o'zaro aloqalarining hozirgi holati va tendensiyasi.....	572
Hayitova Nigora Ilxomovna	
Mamlakat tashqi qarzini boshqarishning samarali yo'llari	576
Choriyev Fazliddin Ishkuvatovich	
A comparative analysis of investment risk management in the non-profit sector	583
Rakhimov Shoxrux Abduqaxxor O'g'li, Muhamad Arief Ramdhany	
Роль налога на доходы физических лиц в формировании бюджета узбекистана.....	587
Наврозова Фароғатхон	

Принцип работы электронных денег в форме электронных кошельков в банковском секторе	592
Ширинова Шохсанам Собир кизи	
Дальнейшее повышение эффективности деятельности постов удаленного электронного декларирования путем преобразования их структуры и алгоритма взаимодействия	598
Бахидова Феруза Алимовна	
Ishbilarmonlik muhitining mohiyati hamda uni baholashning zamonaviy usullari	603
Majidov Faxriddin Abdurazzok o'g'li	
Davlat moliyaviy siyosatining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati	609
Jabborova Dilafruz Sodiq qizi	
Mamlakat iqtisodiyoti rivojlanishida kichik biznes subyektlari faoliyatining ahamiyati	614
Ismoilov Narimonjon No'monjon o'g'li	
Tijorat banklari tomonidan biznes loyihalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning o'ziga xos xususiyatlari	619
Asrorov Azizbek Isomiddin o'g'li	
Telekommunikatsiya sanoatining rivojlanish tendensiyalari	625
Toshmatov Salohiddin Zayniddinovich	
O'zbekistonda xizmatlar sohasi va uning amaldagi holati tahlili	631
Suyunov Asror Baxtiyorovich	
Makroiqtisodiy ko'rsatkichlarning atrof-muhitni yaxshilash va iqlim o'zgarishlariga qarshi kurashish munosabatlari tahlili	637
Raximova Mohinur Dilshod qizi	
OTMlarining ta'lim faoliyatini boshqarish jarayonida qo'llaniladigan innovatsion shakl va metodlar	645
Esanova Shohida Utkirovna	
Investitsiya loyihalari samaradorligini baholashda moliyaviy modellashtirishning muhim jihatlari	651
Rabimqulov Sherzod Murtozayevich, Zokirova Feruza Farxod qizi	
Internal factors influencing the competitiveness of the textile industry	657
Ikramova Nodira Burkhon kizi	
Mamlakatimiz tijorat banklari aktivlari samaradorligini baholash dolzarbligi	662
Xolmuradov Musurmon Avlaqulovich, Baltabaev Maxmud Toshpo'latovich	
Xalqaro bozordagi eng katta birlashish va sotib olish (m&a) opertsiyalari bo'yicha tahlili	667
Ahamdjonov Abdulloh Ahadjon o'g'li	
The impact of markets for innovative banking products on the economy	675
Abdurakhimova Dilara Karimovna	
Increasing the effectiveness of using marketing tools in public transport	686
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, G'iyosidinov Boburbek Baxtiyor o'g'li, Wang Cheng	
E-commerce strategies for global market expansion	694
Allanazarova Dilnoza, Gulnora Abdurakhmanova, Vanessa Gaffar	
Chinese commercial banks experience in asset diversification	704
Uktamova Nozima Narzulla kizi	
Issues of greening the economy in ensuring sustainable economic growth	708
Nurmetova Muyassar Jumanazarovna	
“Риск-ориентированный надзор в банковском секторе узбекистана: актуальные практики и вызовы”	712
Суюнов Жасур Бозорович	
Рейтинг устойчивости субъектов предпринимательства: некоторые теоретические и практические аспекты	715
Исроилов Баходир Ибрагимович, Ibragimov Boburshoh Boxodir ugli	

Tijorat banklarida kredit riskini boshqarish amaliyotini takomillashtirish yo'llari.....	718
Raxmanov Ilxom Xurramovich	
O'zbekistonda moliyaviy razvedka xizmati faoliyatini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari	725
Abdug'aniyev Uchqun Habibulla o'g'li, G'aniyev Samariddin Murodullo o'g'li	
Передовые методы сбора данных для точных маркетинговых исследований	730
Бекназова Комилахон Миркамол кизи	
Budjet tashkilotlarida ichki auditni tashkil etish va uning uslubiyotini takomillashtirish.....	733
Alimardonov Muxammadi Ibragimovich, Djalilova Malika Shuxratovna	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalangan holda logistikaning nazariy va uslubiy asoslari.....	740
Mirzanova Nozima Maratovna	
Tijorat banklarining transformatsiyalash jarayonlarini masofaviy bank xizmat turlari orqali rivojlantirish	744
Farmanova O'g'iloy Aliqul qizi	
Budjet daromadlarini shakllantirishning xorij tajribasi	748
Saipnazarov Shaylavbek Aktamovich	
Ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar – o'zbekistonni yanada rivojlantirish strategiyasining tarbiyaviy omili.....	753
Gulxayo Samandarova Abdulkarim qizi	
Potential of vineyard tourism in Cappadocia region	761
Xashimova Shaxnoza Shuxrat qizi	
Aloqa xizmatlarini ko'rsatishning bugungi muammo va yechimlari.....	767
Shirinova Gulnoza Xudoyor qizi	
Mamlakatlarga xos xatarlarni baholash metodologiyalari tahlili	771
Bahriddinov Viqorjon Akbar o'g'li	
Tijorat banklarida faktoring operatsiyalariga ta'sir qiluvchi omillarning empirik tahlili	779
Usmonov Farrux Farxodovich	
A Comprehensive Analysis between Entrepreneurship and Unemployment in Uzbekistan.....	787
Shomurodov Tokhir Boymurod ugli, Rakhmonov Bekzod Sharibjon ugli, Kuziyeva Gulnoza Rashidovna	
English language competency as a catalyst for promoting sustainable development education in economics programs	792
Askarova Feruza Abdullaevna	
O'zbekiston misolida inson kapitali va tadqiqotlar boshqaruvini tadqiq qilish.....	798
Abdullayev Baxodir	
The role of insurance enterprises in securing global maritime trade.....	804
Sohibjamol Abirkulova	
Fond bozori orqali investitsiya faoliyatini moliyalashtirish yo'llari.....	809
Haydarov O'ral Axmadovich	
Bozor bahosi usullari asosida loyiha tannarxining bir qismi sifatida mehnat xarajatlarini hisoblashning iqtisodiy modeli.....	815
Suvonov Bekniyoz Baxtiyor o'g'li	
Анализ теоретического основы государственного внутреннего финансового аудита Республики Узбекистан.....	821
А.Нурниязов, Б. И. Исроилов	
O'zbekistonda kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishda infratuzilmaning ahamiyati.....	829
Raxmonov Bekzod Sharibjon o'g'li, Shomurodov Tohir Boymurod o'g'li, Botirova Hulkar Olimjonovna	
Innovatsion biznesni rivojlantirishning nazariy jihatlari.....	836
M.E.Ostanova	
O'zbekiston respublikasi davlat budjeti daromadlarini o'rta muddatli prognozlash.....	841
Fayzullayev Doston Mahmud o'g'li	

Conceptual Foundations of Applying Public-Private Partnership Mechanisms in the Tourism Sector	847
Saidov Utkir Uralboyevich	
Tijorat banklarining likvidligini ta'minlashda xorij tajribasi.....	852
Sattorova Nasiba G'anijon qizi	
Sanoat tarmog'ini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishini statistik baholash.....	856
To'rayeva Zilola Turg'unovna	
Tadbirkorlik faoliyatida mijozlar bilan barqaror aloqalarni o'rnatishda CRM strategiyalarining roli.....	860
Xalilova Nafisa Komilovna	
Ways to improve the efficiency of banking services in our country	863
Muminova Masuda Bakhtiyorovna	
Agrar sohada investitsion loyihalarni tutgan o'rni va o'ziga xos jihatlari.....	867
Utanov Bunyod Kuvandikovich	
Анализ тенденций развития инновационной деятельности свободных экономических зон узбекистана.....	872
Ачилова Ширин Шавкат кизи	
Korxonani boshqarish samaradorligini oshirish yo'llari	880
Nazarov Sherzod Abdusattor o'g'li	
Роль акционерных обществ в национальной экономике: анализ вклада крупных акционерных обществ в валовой внутренний продукт Узбекистана, их роль в создании рабочих мест и осуществлении инновационной деятельности	884
Халекеева Зоя Пирниязовна, Эшов Алишер Ахтамович	
Investitsiya faoliyatini moliyalashtirish manbalarini shakllantirishning mohiyati va nazariy asoslari	888
Ashurov Azizbek Asqaraliyevich	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda erkin iqtisodiy zonalarining ahamiyati	892
Xakimova Gulzora Jamshidovna	
Xorijiy mamlakatlar miqyosida elektron xizmatlarning rivojlanish tendensiyalari va ularning ko'rsatkichlari.....	896
Xudoyorova Mehrangiz	
Iqtisodiy o'sish samaradorligini ta'minlashda tabiiy va moliyaviy resurslardan unumli foydalanish masalalari.....	901
Xomidova Kamola G'olib qizi	
"Silk road stations" turizm rastalarini tashkil etish loyihasini amalga oshirishning tashkiliy-iqtisodiy yo'nalishlari	907
Suxrob Ramazonovich Bobokalonov	
Investitsiya loyihalarini moliyalashtirishda fond bozorining rolini oshirish mexanizmlari.....	916
Kamilova Iroda Xusnitdinovna	
Transport xizmatlari bozorini shakllantirish va rivojlantirishda ahamiyati	921
Muxtorova Indirabonu Yasharbek qizi	
Banklarda kredit operatsiyalari hisobi va tahlilini takomillashtirish yo'llari.....	927
G'olib Tashmanov, Hilolaoy Egamberdiyeva	
Innovatsion iqtisodiyotda telemeditsina xizmatlarini tashkil etishning zamonaviy shakllari.....	933
S.M. Raximova	
Marketing tadqiqotlarining iqtisodiy mazmuni, turlari va bozorni segmentlarga ajratish masalalari.....	937
Valiyeva Aziza	
G'allachilik klasterlarini shakllantirishning zarurati, bosqichlari va faoliyatining xususiyatlari.....	942
Ilmuratov Shavkat Maxsumovich	

Boshqaruv hisobi tizimida budjetlashtirishning nazariy-metodologik jihatlari	949
Urmanova Umida Xakimdjanovna	

BOSHQARUV HISOBİ TIZİMİDÀ BUDJETLASHTIRISHNING NAZARIY- METODOLOGİK JİHATLARI

Urmanova Umida Xakimdjánovna

Astraxan davlat texnika universiteti Toshkent viloyati filiali,
Umumiy ekologiya va iqtisodiyot kafedrası dots.nti, i.f.f.d. (PhD)

Annotatsiya: Mazkur maqola budjetlashtirishning iqtisodiy mohiyati va uni boshqaruv hisobi tizimida rivojlantirish masalalari bayon qilingan. Qishloq xo'jaligida har xil budjetlashtirish variantlarini qo'llash afzalliklari yoritilgan. Ko'p tarmoqli fermer xo'jaligi boshqaruvining turli darajalarida tuzilishi mumkin bo'lgan budjetlarning namunaviy tarkiblari tavsiya qilingan. Shuningdek, fermer xo'jaliklarida budjetlarni ishlab chiqish va tuzish bo'yicha ham takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: budjet, rejalashtirish, budjetlashtirish, fermer xo'jaliklari budjet turlari, daromad markazlari, umumiy budjet, balans budjet.

Abstract: This article describes the economic essence of budgeting and issues related to its development in the management accounting system. The advantages of applying various budgeting options in agriculture are highlighted. Sample compositions of budgets that can be formed at different levels of management of a diversified farming enterprise are recommended. Recommendations for the development and preparation of budgets in farming enterprises are also provided.

Key words: budget, planning, budgeting, types of farm budgets, revenue centers, overall budget, projected balance sheet.

Аннотация: В данной статье изложена экономическая сущность бюджетирования и вопросы его развития в системе управленческого учета. Освещены преимущества применения различных вариантов бюджетирования в сельском хозяйстве. Рекомендованы примерные составы бюджетов, которые могут быть сформированы на различных уровнях управления многопрофильным фермерским хозяйством. Также предложены рекомендации по разработке и составлению бюджетов в фермерских хозяйствах.

Ключевые слова: бюджет, планирование, бюджетирование, виды бюджетов фермерских хозяйств, центры доходов, общий бюджет, прогнозный баланс.

KIRISH

Jahonda aholi sonining muntazam o'sib borishi, iste'mol hajmining ortishi, qishloq xo'jaligi yerlarining degradatsiyasi, iqlim o'zgarishining oqibatları va ta'minot zanjirlaridagi uzilishlar global miqyosda oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan talabning keskin ortishiga hamda oziq-ovqat xavfsizligi masalasining keskinlashuviga sabab bo'lmoqda. BMTning Oziq-ovqat inqiroziga qarshi kurashish bo'yicha global tarmog'i (GNAFC) ma'lumotlariga ko'ra, "2021-yilda 53 ta mamlakatda 193 million kishi, 2022-yilda 58 ta mamlakatda 258 million kishi keskin oziq-ovqat xavfsizligi inqiroziga duch keldi"¹. Mazkur inqirozni yumshatish uchun oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarish va qayta ishlashni kengaytirish, oziq-ovqat mahsulotlari yetkazib berish zanjirining uzluksizligi va agrar ishlab chiqarishda resurslar hamda xarajatlar tejamkorligiga erishish orqali mahsulotlar tannarxini pasaytirish va raqobatbardoshligini oshirish, moliyaviy instrumentlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish va korxonalarning moliyaviy barqarorligini ta'minlash moliyaviy boshqaruv tizimini takomillashtirishni taqozo etmoqda.

Ma'lumki, Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyevning shaxsan tashabbusi bilan fermer, dehqon xo'jaliklari va tomorqa yer egalari kengashi hamda agroklastlar tashkil etilgunga qadar amaliyotchilar katta qiziqish bildirishmagani bois, budjetlashtirishni joriy qilish hamda fermer xo'jaliklarida budjetlashtirish tizimidan foydalanish masalalari iqtisodiy adabiyotlarda yetarlicha yoritilmagan edi. Lekin iqtisodchi olimlar orasida ba'zan bir tomondan, budjet boshqaruvi tushunchasi, ikkinchi tomondan, pul oqimlarini rejalashtirish va nazorat qilish tushunchalari qo'llanib kelinmoqda. Aslida esa, pul oqimlarini rejalashtirish va nazorat qilish budjetlashtirish tizimining muhim bir qismi, xolos. Shu tufayli "budjet" va "budjetlashtirish" tushunchalariga aniqlik kiritishimiz zarur.

1 <https://www.wfp.org/news/> Global report on food crises: Number of people facing acute food insecurity rose to 258 million in 58 countries in 2022

MAVZUGA OID ADABIYOTLARNING TAHLILI

Omma orasida budget deganda, ko'pincha davlat boshqaruviga oid kategoriya – O'zbekiston Respublikasining Oliy Majlisida muhokama qilinadigan va tasdiqlanadigan davlat budjeti tushuniladi. Shu o'rinda respublikamizning iqtisodchi olimlari A.X.Pardayev va B.X.Pardayevlar fikrlarini keltirishimiz o'rindir: "Odatda, budget haqida gap ketganda juda ko'pchilik korxona rahbarlari o'zlarini g'ayritabiiy sezishadi. Sababi, budget atamasi odatda davlat moliyasiga, davlat budjeti tushunchalari bilan bog'liq, deb qarashadi hamda uni xarajatlar smetasi ko'rinishida tasavvur qilishadi. Korxona miqyosida esa bu tushunchaning asl mohiyatiga tegishli darajada e'tibor qaratishmaydi"².

B.A.Xasanov va A.A.Xashimovlar ushbu atamalarining mazmunini ta'riflashga quyidagicha yondashganlar: "Budget atamasi keng ma'noda, davlat miqyosida iqtisodiy siyosatni ishlab chiqish, yalpi ichki mahsulotning qiymatini taqsimlash va qayta taqsimlash natijasida hukumat ixtiyorida markazlashgan pul fondlarining shakllanishi va ulardan oqilona foydalanishni anglatadi.

Tor ma'noda esa, budgetlashtirish atamasi hali bizning iqtisodiy adabiyotlarda atroflicha yoritilmagan, chunki korxonaning doimiy asosga qo'yilgan kompleks rejalashtirish, nazorat va xo'jalik faoliyati tahlili tizimi shu paytgacha faqatgina biznes-rejalashtirish bilan cheklangan edi"³.

Budget boshqaruvning yangicha uslubi va vositasi sifatida R.R.Hasanov, N.H.Haydarov, T.S.Malikov va boshqalardan iborat mualliflar jamoasi tomonidan quyidagicha ta'riflangan: "Zamonaviy korxona rahbarlari kelajakda faoliyati samarali bo'lishini, tobora keskinlashib boradigan raqobatga chidamining ortib borishini astoydil istahsa - boshqaruv hisobini tashkil qilish va yuritish maqsadida budjetni tushunish butunlay boshqa ma'noni ham anglatishini e'tirof eta bilishlari lozim"⁴.

Xorijlik soha olimlari V.M.Popov va b. "Budget - bu moliyaviy (pulda - O'.U.) ifodalangan reja. Buxgalteriya qabul qilingan qarorlar to'g'riligini baholash uchun muhim ko'rsatkich bo'lsada, rejalashtirish ham budgetlashtirish ham raqamlarni taqqoslash emas, muhimi – bu qarorlarni qabul qilish mexanizmini yo'lga qo'yish"⁵ deb ta'riflaydi. Shu nuqtayi nazardan, faoliyatni boshqarish "budget" emas, balki ko'proq "budgetlashtirish" ta'rifiga kiradi. Bundan tashqari, ko'rib chiqilayotgan ta'riflardan budgetlar rejalashtirishning qanday turiga - strategik yoki joriy rejalashtirish turiga kirishi ham aniq emas. Chunki ba'zi strategik maqsadlar ham miqdoriy o'lchovlarda ifoda etilishi mumkin. Masalan, rus olimi N.P.Ivashenko tahriri ostida chop etilgan "Firma iqtisodiyoti" darsligida "Budgetlashtirish - resurslarni taqsimlash va budgetlarni taqqoslashning strategiyalari, dasturlari va rejalarini amalga oshirishni ta'minlaydigan tizimni shakllantirish"⁶ sifatida tavsiflanib, strategik rejalashtirish bilan bog'lagan.

V.K.Sklyarenko, V.M. Prudnikovlar "budget" tushunchasini "smeta" atamasi bilan birga ishlatib, uni "Firma budjeti – rejalashtirilayotgan yilda korxonaning barcha xo'jalik bo'linmalari va funksional xizmatlarining daromadlar va xarajatlar yig'ma rejasi (smetasi)" sifatida ta'riflaydilar. Darhaqiqat, budget mo'ljallab qo'yilgan tadbirlarni bajarishning o'ziga xos ish vositasi bo'lib, bunda ijrochilar, bajarilish vaqti hamda vositalari aniq belgilangan bo'ladi. Shunday qilib, mazkur ta'rifda mualliflar budjetni (smetani) korxonaning joriy faoliyatini rejalashtirishga kiritgan. Lekin ta'rif biroz tor va noaniqroq ekanini tan olish zarur deb hisoblaymiz.

Ta'riflar ilmiy sharhlarini umumlashtirish va mushohada qilish asosida quyidagi mualliflik yondashuvi taklif qilinadi: Fermer xo'jaligining budjeti - kelgusi yil uchun daromadlar va xarajatlar, pul oqimlari, aktivlar va kapitalni taqqoslashga imkon beradigan moliyaviy hujjat bo'lib, unda xo'jalik faoliyatining barcha tomonlari qamrab olinadi.

M.S.Abrutina fikriga ko'ra "Korxona faoliyatini budgetlashtirish budjetning boshidan oxirigacha bo'lgan ko'rsatkichlarni markazlashgan holda ishlab chiqish va kuzatib borish, javobgarlik markazlari bo'yicha tabaqlangan korxona. Korxona joriy faoliyat kabi, investitsion faoliyat bo'yicha ham pul mablag'larining tushumi va sarflanish ko'rsatkichlarini o'z ichiga oladi"⁷ deb budgetlashtirish mohiyatini batafsilroq ochib bergan.

N.B.Abdusalomova ushbu atamalarining mazmunini ta'riflashga quyidagicha yondashgan: "budgetlashtirish barcha boshqaruv funksiyalariga ega bo'lgan boshqarish texnologiyasi bo'lib, budgetlashtirish tamoyillari orqali korxona faoliyatini moliyaviy rejalashtirish, daromad va xarajatlarni nazorat qilish texnologiyasi, loyihaviy moliyaviy ko'rsatkichlarni tahlil qilish va ular asosida resurslarni boshqarishga imkon beradi"⁸.

2 Пардаев А.Х., Пардаев Б.Х. Бoshqaruv hisobi/ -Т.: Ғофур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2008. - Б.104.

3 Хасанов Б.А. Хашимов А.А. Бoshqaruv hisobi: олий ўқув юртлари учун дарслик. ТДИУ.-Тошкент:Yanginashr, 2011. – Б.168.

4 Молиявий бoshqaruv. /Муаллифлар жамоаси Р.Р. Ҳасанов, Н.Х.Ҳайдаров, Т.С.Маликов ва бoshq; Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат ва жамият қурилиши Академияси. -Тошкент: Ғофур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2009. -Б.679.

5 Попов В.М. и др. Бизнес фирмы и бюджетирование потока денежных средств. - М.: Финансы и статистика, 2003,-С.114.

6 Экономика фирмы. Учебник/ Под общ. ред. проф. Н.П.Иващенко. -М.:ИНФРА -М, 2006. – С.468. (Учебник экономического факультета им. М.В.Ломоносова).

7 Абрютин М.С. "Экономика предприятия": Учебник.-М.: Издательство "Дело и Сервис", 2004. – С.488.

8 Абдусаломова Н.Б Бoshqaruv hisobi тизимида ички нazorat ва бюджетлаштириш услубиятини такомиллаштириш, Тошкент – "Фан ва технология" -2019, -384.

Shunday qilib, mavjud ilmiy va o'quv-uslubiy manbalar tahlili rejalashtirish, dasturlashtirish va budjetlashtirish tushunchalarini aniq ajratishga imkon berdi. Reja-maqсадlar tizimi va maqsadga erishishga doir strategiyalardir. Dastur-strategiyalarni amalga oshirishga doir batafsil tadbirlar majmuasidir. Budjet esa maqsad, strategiya va mo'ljallangan tadbirlarning moliyaviy ifodasi, bajarilishining prognoz qilinayotgan moliyaviy natijalari va buning uchun zarur bo'lgan xarajatlar majmuyidir. Shuningdek, "budjetlashtirish" tushunchasini budjetlar tuzish, ularning bajarilishini javobgarlik markazlari va korxona darajasida nazorat va tahlil qilish orqali moliyaviy natijalarni hamda moliyaviy ahvolni boshqarish jarayonini axborot bilan ta'minlash tizimi sifatida tavsiflashga; tegishli budjetlarni muvofiqlashtirish asosida korxona faoliyatini muvofiqlashtirishga; korxona boshqaruv tizimining har bir pog'onasida (shu jumladan, bo'linmalar darajasida) umumiy moliyaviy maqsadlarga erishishga qaratilgan qarorlar qabul qilishga mo'ljall olish; shuningdek, budjetlarni tuzish va nazorat qilishga korxonaning barcha darajadagi menejerlarini jalb etish imkonini beradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot jarayonida avvalo umumiy metodologik asos sifatida dialektika; ilmiy tafakkur, analiz va sintez, induksiya va deduksiya, induktiv-deduktiv, abstrakt-mantiqiy metodlar, qiyoslash kabi nazariy umumilmiy metodlardan foydalanildi. Umumilmiy empirik metodlardan esa, ilmiy va qomusiy manbalarni sharhlash, kuza-tish va retrospektiv tahlil usullari qo'llanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Mavjud ilmiy va o'quv-uslubiy manbalar tahlili rejalashtirish, dasturlashtirish va budjetlashtirish tushunchalarini aniq ajratishga imkon berdi. Reja-maqсадlar tizimi va maqsadga erishishga doir strategiyalardir. Dastur-strategiyalarni amalga oshirishga doir batafsil tadbirlar majmuasidir. Budjet esa maqsad, strategiya va mo'ljallangan tadbirlarning moliyaviy ifodasi, bajarilishining prognoz qilinayotgan moliyaviy natijalari va buning uchun zarur bo'lgan xarajatlar majmuyidir. Shuningdek, "budjetlashtirish" tushunchasini budjetlar tuzish, ularning bajarilishini javobgarlik markazlari va korxona darajasida nazorat va tahlil qilish orqali moliyaviy natijalarni hamda moliyaviy ahvolni boshqarish jarayonini axborot bilan ta'minlash tizimi sifatida tavsiflashga; tegishli budjetlarni muvofiqlashtirish asosida korxona faoliyatini muvofiqlashtirishga; korxona boshqaruv tizimining har bir pog'onasida (shu jumladan, bo'linmalar darajasida) umumiy moliyaviy maqsadlarga erishishga qaratilgan qarorlar qabul qilishga mo'ljall olish; shuningdek, budjetlarni tuzish va nazorat qilishga korxonaning barcha darajadagi menejerlarini jalb etish imkonini beradi.

Tadqiq qilingan ilmiy-nazariy manbalar, o'quv-uslubiy adabiyotlar va amaliyot ma'lumotlariga asoslanib, ko'p tarmoqli fermer xo'jaligi boshqaruvining turli darajalarida tuzilishi mumkin bo'lgan budjetlarning namunaviy tarkibini tavsifiya qilamiz (1-jadval).

1-jadval. Ko'p tarmoqli fermer xo'jaligi boshqaruvining turli sohalarida tuziladigan budjetlarning turkumlanishi.

Boshqaruv sohaları	Budjet turları
Fermer xo'jaligi	Umumxo'jalik xarajatlari budjeti Umumiy(bosh) budjet Foyda va zararlar budjeti Pul oqimlari budjeti Davx xarajatlari budjeti Mablag'lar manbalari budjeti Balans budjeti
Daromad markazlari	Sotish budjeti Foyda va zararlar budjeti Pul oqimlari budjeti Mablag'lar manbalari budjeti Balans budjeti
Tarmoqlar yoki bo'linmalar	Ishlab chiqarish budjeti(o'simlikchilik, chorvachilik va b.) Zaxiralar budjeti Xaridlar budjeti Umumishlab chiqarish xarajatlari budjeti
Xarajat markazlari	Materiallardan foydalanish budjeti Davx xarajatlari budjeti Mehnat haqi budjeti
Loyihalar	Bozorni o'zlashtirish budjeti Loyiha ishlab chiqish budjeti Yangi qurilish budjeti

Demak, qishloq xo'jaligida har xil budjetlashtirish variantlarini qo'llashning asosiy omillaridan biri tarmoqlar soni va faoliyat ko'lamidir. Shunday ekan, fikrimizcha, dehqon xo'jaliklari va agrar sohadagi xizmat ko'rsatuvchi kichik korxonalar uchun budjetlashtirishning to'la tizimini joriy qilish maqsadga muvofiq emas. Biroq, budjetlashtirish tizimining muhim elementlarini qo'llash ularda qiziqish uyg'otishi mumkin.

Shunday qilib, fermer xo'jaliklarida budjetlarni ishlab chiqish va tuzish quyidagi maqsadlarni nazarda tutadi: turli davrlar uchun xo'jalik faoliyatini rejalashtirishni o'z ichiga oladigan, kelajakka mo'ljallangan strategiyani belgilash;

fermer xo'jaligida javobgarlik markazlari bo'yicha xarajatlar va foydaning optimal nisbatini aniqlash; moddiy va pul mablag'lariga bo'lgan ehtiyojlarni aniqlash; moddiy va pul mablag'lari oqimlarini optimallashtirish; haqiqiy xarajatlar va normativlarni solishtirish yo'li bilan javobgarlik markazlari faoliyatining samaradorligini baholash va nazorat qilish;

xatarlarni aniqlash va ularni pasaytirish.

Shunday qilib, fermer xo'jaliklari oldida asosiy moliyaviy reja va xo'jalikning tarmoq(bo'linma)lari hamda xo'jalik bilan tashqi muhit o'rtasidagi munosabatlarni iqtisodiy jihatdan tartibga solish vositasi sifatida budjetlashtirish uslublarini egallash vazifasi turadi.

XULOSALAR VA TAKLIFLAR

Fermer xo'jaliklarining moliyaviy-iqtisodiy ahvoli yuzasidan o'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, ishlab chiqarish samaradorligini tavsiflovchi ko'plab ko'rsatkichlar hali ham past darajada qolib kelmoqda. Bunday sharoitlarda fermerlar boshqaruvning bozor mexanizmlarini, xususan ichki xo'jalik mexanizmlarini sinchiklab o'zlashtirib, o'zlariga o'zlari yordam berishlari zarur. Ilmiy-uslubiy jihatdan asoslangan, avvalo fermer xo'jaliklarining ichki salohiyati va imkoniyatlariga yo'naltirilgan budjetlashtirish tizimi bozor mexanizmining mana shunday vositasi hisoblanadi. Shu bois, fermer xo'jaliklarida moliya-xo'jalik faoliyatini boshqarishning ilg'or va samarali usullarini joriy qilish uchun tegishli axborot bazasi tayyorlanishi, bunda hisob va xarajatlar tahlilini boshqarish tizimi asosiy obyekt bo'lib xizmat qilishi kerak.

Yuqorida keltirilgan tahlil va mulohazalardan kelib chiqib, fermer xo'jaliklarida budjetlashtirish tizimini joriy qilish, ularning samaradorligini oshirish va moliyaviy barqarorligini ta'minlash uchun muhim ahamiyatga ega ekanligi ko'rinadi. Budjetlashtirish orqali fermer xo'jaliklari o'z faoliyatini rejalashtirish, moddiy va pul mablag'larini samarali boshqarish, xatarlarni aniqlash va ularni pasaytirish, xarajatlar va daromadlarni nazorat qilish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Budjetlashtirish tizimining muhim elementlarini qo'llash fermer xo'jaliklari va kichik agrar korxonalar uchun ayniqsa foydali bo'lib, ularning qiziqishini uyg'otishi mumkin. Bunday tizimlarni joriy qilish fermer xo'jaliklarining moliyaviy natijalarini yaxshilashga, bozordagi raqobatbardoshligini oshirishga va qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarishni kengaytirishga yordam beradi.

Shuningdek, fermer xo'jaliklarida budjetlashtirish faoliyatini amalga oshirish quyidagi maqsadlarga erishishga yordam beradi:

1. Kelajakka mo'ljallangan strategiyani belgilash va turli davrlar uchun xo'jalik faoliyatini rejalashtirish.
2. Xarajatlar va daromadlarning optimal nisbatini aniqlash.
3. Moddiy va pul mablag'lariga bo'lgan ehtiyojlarni aniqlash va oqimlarini optimallashtirish.
4. Haqiqiy xarajatlar va normativlarni solishtirish orqali javobgarlik markazlari faoliyatining samaradorligini baholash va nazorat qilish.
5. Xatarlarni aniqlash va ularni pasaytirish.

Budjetlashtirish qisqa muddatli mufassal rejalashtirish tizimi, tasdiqlangan budjetlarning operativ hisobi va bajarilishini nazorat qilish tizimi, mo'ljallangan natijalarga erishish maqsadida chetlanishlarni tahlil qilish va tartibga solish tizimi sifatida reja, hisob va tahlil ishlarini asosiy boshqaruv vazifalariga uyg'unlashgan yondashuv asosida o'zgartirish zaruratini yuzaga keltiradi va moliyaviy resurslarni boshqarish tizimini sifat jihatidan yangi darajaga chiqarish imkoniyatini yaratadi.

Shunday qilib, fermer xo'jaliklarida budjetlashtirishning amaliyotga joriy etilishi ularning umumiy samaradorligini oshirishga, qabul qilinayotgan boshqaruv qarorlari moliyaviy oqibatlarining shaffofligiga erishiladi, moliyaviy natijalar va pul oqimlarini boshqarishning imkoniyatlari haqqoniy baholashga va qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarishni yanada kengaytirishga olib keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Global report on food crises: Number of people facing acute food insecurity rose to 258 million in 58 countries in 2022.
2. Абдусаломова Н.Б. Бошқарув ҳисоби тизимида ички назорат ва бюджетлаштириш услубиятини такомиллаштириш, Тошкент – “Фан ва технология” -2019, -384.

3. Абрютин М.С. “Экономика предприятия”: Учебник. -М.: Издательство “Дело и Сервис”, 2004. – с.488.
4. Пардаев А.Х., Пардаев Б.Х. Бошқарув ҳисоби/ -Т.: Ғофур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2008. - б.104.
5. Попов В.М. и др. Бизнес фирмы и бюджетирование потока денежных средств. - М.: Финансы и статистика, 2003,-с.114.
6. Хасанов Б.А. Хашимов А.А. Бошқарув ҳисоби: олий ўқув юртлари учун дарслик. ТДИУ.-Тошкент: Yanginashr, 2011. – б.168.
7. Хасанов Б.А. Хашимов А.А. Бошқарув ҳисоби: олий ўқув юртлари учун дарслик. ТДИУ.-Тошкент, 2011. – б.168.
8. Молиявий бошқарув. /Муаллифлар жамоаси Р.Р. Хасанов, Н.Х.Ҳайдаров, Т.С.Маликов ва бошқ; Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат ва жамият қурилиши Академияси. -Тошкент: Ғофур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2009. -б.679.
9. Экономика фирмы. Учебник/ Под общ. ред. проф. Н.П.Иващенко. -М.:ИНФРА -М, 2006. – с.468. (Учебник экономического факультета им. М.В.Ломоносова).
10. Davletov, I. ., Fayziyev, O. ., & Умарова, З. (2023). Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga muvofiq moliyaviy hisobotlarni konsolidatsiyalash tamoyillari. Центральноазиатский журнал образования и инноваций, 2(5), 148–151. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/cajei/article/view/14671>
11. Fayziev , O. ., Abdug'anieva , S. , & Yo'ldoshboev , A. . (2022). Ishlab chiqarish xarajatlari hisobini yuritishning tashkiliy-iqtisodiy asoslari va xususiyatlari. Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук, 2(6), 79–81. извлечено от
12. O.R.Fayziyev, A.H.Yo'ldoshboev. Ishlab chiqarish xarajatlarining boshqaruv hisobini tashkil etishning asosiy tamoyillari. O'zbekistonda fanlارaro innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar жинали, 20.06.2022 й., 9-сон. Б. 308-311

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 8

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

